

Зв'язок образу батька з образом шлюбного партнера

Кочарян О.С., Глущенко Л.В.

Стаття присвячена вивченню особистісних і семантичних чинників, які впливають на формування образу чоловіків. Було визначено вплив батьківського образу на розвиток статевої ідентичності. Виявили вплив імаго батька на вибір партнера у дівчат. Близькість батька формує фемінінний тип статевої ідентичності, а його віддаленість - андрогінний. Психосемантичний батьківський простір формується з 4 образів: образ «поганого батька», «емоційно-холодного батька», «відштовхуючого батька» та образ «асексуального батька».

Ключові слова: дівчина, імаго, батько, статева ідентичність, ідентифікація, хлопець.

Статья посвящена изучению личностных и семантических факторов, которые влияют на формирование образа мужчин у девушек. Было определено влияние отцовского образа на развитие половой идентичности. Выявили влияние имаго отца на выбор партнера у девушек. Близость отца формирует у девушек фемининный тип половой идентичности, а его отдаленность - андрогинный. Психосемантическое пространства отца формируется из 4 образов: образ «плохого отца», «эмоционально-холодный отец», «отталкивающий отец» и образ «асексуального отца».

Ключевые слова: девушка, имаго, отец, половая идентичность, идентификация, парень.

The article is devoted the study of personality and semantic factors which influence on forming of appearance of men. Influence of paternal appearance was certain on development of sexual identity. Exposed influence of image of father on the choice of partner for girls. The proximity of father forms in girls the femininnyu type of sexual identity, and its remotness - androgynous. Psychosemantic spaces of the father it is formed of 4 images: an image of «bad father», «emotionally-cold father», «repellent father» and an image «asexual father».

Keywords: girl, image, father, sexual identity, authentication, fellow.

Актуальність. Протягом багатьох років існування психології та вивчення жіночої ідентичності багато уваги приділяли значенню матері в житті жінки, але зараз є актуальним ідентичність жінок з батьком. Останнім часом низка дослідників відзначає рівнозначність батьківської й материнської фігур у процесі статевої соціалізації дівчат. У певному сенсі батьківська любов виявляється важливішою, ніж материнська, а її дефіцит являє собою погану прогностичну ознаку щодо низки поведінкових та особистісних розладів. Однак, поза увагою дослідників залишається власне статево-рольовий аспект проблеми впливу батьківської фігури і відношення батька до доньки на формування статево-рольових структур її особистості й гендерної ідентичності [1].

Стан проблеми. У розвитку дівчини важливу роль відіграють і батько і мати, функції яких у сімейній системі значно відрізняються. Повноцінна сімейна структура передбачає наявність двох батьків, кожний з яких виконує по відношенню до дитини свою специфічну функцію[2].

Першим, хто виказав думку про значущість і неоднозначність впливу батька на розвиток особистості дівчини був З. Фрейд [8], який започаткував цілу низку теорій, що розглядають проблему батьківського впливу на розвиток дітей у ранньому віці. В роботах Фрейда батько постає у більшості ролей: як об'єкт любові, захоплення та ідентифікації; як людина, що здійснює фізичну турботу; як могутня або навіть всемогутня богоподібна істота; як розрадник і захисник; як загрожуючий кастратор і заборонний авторитет, ворожий аутоеротичній активності і об'єктно-направленим едіпальним бажанням дитини; нарешті, як авторитарна фігура, яку потрібно подолати до того, як мають бути досягнуті дорослість і незалежність.

Важлива роль батька підкреслювалася А. Адлером [2], який зауважує те, що батько сприяє у дитини формуванню соціального інтересу. Ідеальний батько, на думку А. Адлера, активно залучений до виховання дітей, уникаючи при цьому двох крайнощів - емоційної відгородженості та відчуження.

Позитивний образ батька більшою мірою, ніж образ матері, сприяє засвоєнню і сприйняттю дівчатами цінностей самоактуалізації. Таким чином, позитивні стосунки із батьком впливають не лише на розвиток у дівчини фемінінних (експресивних) якостей і досвіду стосунків із чоловіками, але й сприяють формуванню маскуліних, інструментальних якостей. Роль батька виявилася вирішальною в сприйнятті дівчатами цінностей самоактуалізації і відповідальності, в сприйнятті жіночої ідентичності та інструментальних цінностей, що дозволяє реалізовувати власну мету, відстоюючи власні інтереси [2,3].

Вплив батьківського ставлення на психосексуальний розвиток дівчинки порушено у працях А. Лоуена, К. Хорні, Ф. Тайсон і Р. Тайсон та інші. А. Лоуен [6] покладає на батька відповідальність за психосексуальне становлення і жіночу реалізацію доньки.

На думку К. Хорні [9], раннє розчарування дівчинки в батькові призводить до спотворення жіночої ідентичності, до відмови від жіночності, суперництва з чоловіками і бажанню домінувати над ними. Домінуючий і пригнічуючий батько формує у дівчини відмову від материнських інстинктів, сексуального задоволення і робить її нездатною вступати у відносини з чоловіками.

Психологи впродовж багатьох років намагалися розібратися: яким чином люди вибирають шлюбного партнера? Проте єдиним змістовним узагальненням може стати визнання того, що цей процес набагато складніший, ніж представляється на перший погляд.

Одним із перших почав роздумувати над причинами вступу до шлюбу засновник класичного психоаналізу З. Фрейд [8]. Його психоаналітична теорія спирається на припущення про потяг, який діти випробовують до батьків протилежної статі. Завдяки складному несвідомому процесу вони можуть переносити любов, що випробовується ними до цього батька, на інших, суспільно схвалювані, об'єкти - на свого потенційного подружжя. Ймовірно, тому багато хлопців хотіли б зустріти майбутню супутницю життя, схожу на їх матір, і дуже часто дівчата звертають увагу на хлопців, схожих на їх батьків.

Бажання пояснити механізм шлюбного вибору призвело до створення ряду концепцій.

Найбільше розповсюдження і популярність у зарубіжній соціальній психології отримали теорії комплементарних потреб Р. Уїнча, теорія «стимул - цінність - роль» Б. Мурстейна, інструментальна теорія підбору подружжя Р. Сентерса, теорія «фільтрів» А. Керкгоффа і К. Девіса, «кругова теорія любові» А. Рейса [10].

Теорія комплементарних потреб (доповнюючих потреб) Р. Уїнча ґрунтується на старому принципі, що свідчить, що протилежності притягуються. Р. Уїнч пише, що у виборі чоловіка 162Вісник Харківського національного університету

кожен індивідуум шукає того, від кого чекає максимум задоволення потреб. Закохані повинні володіти схожістю соціальних рис і психологічно доповнювати один одного. Задоволення, винагорода розглядаються як сили, сприяючі зближенню майбутнього подружжя. Ця теорія не стверджує, що кожен може знайти чоловіка, який би повністю задовольнив його потреби. Вона допомагає розібратися, чому кожен вважає тільки деяких зі всього «поля обранців» привабливими. Згідно з цією теорією, наприклад,

привабливою для владного чоловіка може бути покірлива жінка, а спокійному і м'якому чоловікові подобаються енергійні і прямі жінки.[10]

Інструментальна теорія підбору подружжя, розроблений Р. Сентерсом, також приділяє першорядну увагу задоволенню потреб, але при цьому стверджує, що одні потреби важливіші за інші, деякі з них властивіші чоловікам, ніж жінкам, і навпаки. Згідно з Р. Сентерсом, людину вабить до того чії потреби схожі з його власними або доповнюють їх.

Теорія «стимул-цінність - роль», або «обмін і максимальна вигода», Б. Мурстейна набула, мабуть, найбільшого поширення серед дослідників. Вона полягає в тому, що на кожному ступені розвитку взаємин партнерів міцність відносин залежить від так званої рівності обміну. Іншими словами, відбувається своєрідний облік плюсів і мінусів, активів і пасивів кожного партнера. В результаті, хоча партнери можуть і не усвідомлювати цього, встановлюється деякий баланс позитивних і негативних характеристик кожного.

Метою роботи є визначення особистісних та сімейних чинників, що впливають на формування образу чоловіка.

Відповідно до мети роботи **дослідницьку вибірку склали** дівчата віком від 20 до 25 років. В цьому віці вже сформовані основні параметри маскулінності-фемінінності. Також в такому віці дівчата шукають шлюбного партнера. Це вік залицяння і ранні роки сімейного життя. Еріксон указує на специфічний для цієї стадії параметр, який поміщений між позитивним полюсом близькості і негативним - самоти, криза цього періоду «інтимність - ізоляція». Під близькістю Еріксон розуміє не тільки фізичну близькість. У це поняття включає здатність піклуватися про іншу людину і ділитися з ним всім істотним без боязні втратити при цьому себе[11].

Результати дослідження. Для дослідження психосемантичних особливостей переживання і представлення образу партнера у дівчат було використано систему методик.

За допомогою опитувальника С. Бем ми розділили випробовуваних на 2 групи: фемінінні та андрогінні. За даними опитувальника С.Бем фемінінних дівчат - 64%, а андрогінних - 36%. В процесі обробки результатів методики виявлення психологічного полу дівчат з маскуліним симптомокомплексом виявлено не було.

Першою була запропонована методика семантичного диференціалу (адаптована в НДІ ім. В.М.Бехтерева), використана для дослідження особливостей психосемантичних уявлень про образ батька, того особистісного змісту, яким наповнюється поняття "батько", а також з метою з'ясування емоційної забарвленості даного поняття та для отримання інформації про суб'єктивні аспекти відношення до запропонованих понять: «я», «мати», «батько», «брат» (якщо він є), «кохання», «секс», «радість», «страх», «гнів», «хлопець»(якщо він є), «ідеальний хлопець». За допомогою методики семантичного диференціалу було виявлено, що образ батька є впливовим чинником на формування у дівчини образу хлопця. Вся структура вибору партнера у дівчини базується на показнику ідентифікації хлопця з батьком. Також можна відмітити, що ця ідентифікація має як позитивне так і негативне забарвлення. До позитивного відноситься такі показники як «секс», «кохання», «радість», а до негативного

«гнів» та «страх». Більш позитивно - настроєні дівчата з фімінінним симптомокомплексом, так як вони більш жіночні та мають тісний зв'язок як з батьком так і з матір'ю, а з андрогінним у дівчат є зв'язок між такими поняттями як «батько» і «страх».

Таблиця 1

Взаємозв'язок психосемантичного образу батька та особистісних якостей дівчат

1 ФАКТОР «ПОГАНИЙ БАТЬКО»	2 ФАКТОР ЕМОЦІЙНО- ХОЛОДНИЙ БАТЬКО	3 ФАКТОР ВІДШТОВХУЮЧИЙ БАТЬКО	4 ФАКТОР ОСОБИСТІСНИЙ ФАКТОР	5 ФАКТОР АСЕКСУАЛЬНИЙ БАТЬКО
Батько-кохання (0,869) Батько-гнів (-0,522) Батько-страх (-0,444) Батько-секс (0,739) Батько-хлопець (0,951) Батько-радість (0,897)	Я-батько (0,654) Я-мати (0,704) Батько -гнів (0,549) Батько-страх (0,666)	Я- батько (0,335) Батько-гнів (-0,363) Батько-страх (-0,425) Прихильність (0,345)	Екстравертність (0,766) Відособленість (0,542) Імпульсивність (0,476)	Я-батько (-0,402) Я-мати (-0,373) Батько - гнів (0,393) Батько-секс (0,393) Ігровість (0,526)

ФАКТОР 1 «Поганий батько». Поняття, що у буденному житті за звичкою асоціюють з позитивними емоціями - кохання, секс, хлопець, радість знаходяться у такому ж позитивному руслі з образом батька.

З приведеної вище таблиці видно, що такі поняття як «батько-кохання», «батько-хлопець» та «батько-радість» є дуже вагомими у житті дівчин, але займають майже полярні відношення один до одного. Тим більше, що поняття «батько-гнів», «батько-страх» взагалі негативно забарвлені. Можна говорити про те, що батько виступає в ролі сильної домінанти та набуває негативний заряд в сукупності з поняттями страх і гнів. Можна стверджувати про те, що це може виступати в якості архетипу «поганого батька». Що коли батько далекий від кохання, то образи хлопця, почуття радості, сексу становляться для дівчини теж далекими. В такому разі, дівчина починає шукати собі хлопця, який буде повною протилежністю її батька. Навряд чи одразу дівчина зможе побудувати «правильні» (з її точки зору) відносини, так як відношення з основною чоловічою фігурою (батьком) побудовані за іншими законами. Хоча в таких відносинах з хлопцем їй не буде вистачати гри, в яку вона грала з «поганим батьком».

ФАКТОР 2 «Емоційно-холодний батько». Із таблиці видно, що відсутня ідентифікація як з батьком так і з матір'ю. Образи батьків (матері і батька) мають рівні співвідношення за ступенем віддаленості і отже їх вплив на життя, прийняття важливих рішень буде оцінений дівчиною в рівних долях.

ФАКТОР 3 «Відштовхуючий батько». В цьому факторі відсутня ідентифікація дівчини з батьком. Близькими до образу батька є негативно забарвлені поняття гнів та страх.

ФАКТОР 4 Особистісний фактор. Цей фактор вказує на особистісні характеристики дівчат, а саме екстравертність дівчини є однією із складових чинників її поведінки, цей тип темпераменту залишає великий відбиток на житті та її поведінці. Відособленість, а точніше прагнення до незалежності призводить до того, що свої інтереси дівчата ставлять вище за інтереси інших людей і завжди готові їх відстоювати в конкурентній боротьбі. Показник 164 Вісник Харківського національного університету імпульсивності вказує нам на тип особи, для якої характерні природність поведінки, безпечність, схильність до необдуманих вчинків. І, порівнюючи отримані дистанції за трьома величинами «екстравертність», «відособленість» та «імпульсивність» видно, що імпульсивність буде виступати в якості домінанти і відправної точки при прийнятті важливих рішень.

ФАКТОР 5 «Асексуальний батько». В цьому факторі ми можемо побачити, що ідентифікація як з матір'ю так і з батьком негативно забарвлені. В цьому випадку батько не займає позицію чоловіка, а точніше дівчина знецінює батька як чоловіка, робить його більш фемініним.

Учасникам було запропоновано 46 фотографій, на яких зображені чоловіки (різноманітного віку та національностей). Кожен учасник повинен був проранжувати картки, поділити на групи та їх назвати. Кількість груп була необмеженою. Потім було запропоновано відшукати картку та показати картку з образом батька та хлопця. В процесі обробки результатів, зверталася увага на кількість груп взагалі, кількість карток в групах та розташування карток, які відображали образ батька та хлопця. За допомогою методики фотографічних зображень ми можемо більш-менш уявляти собі схему вибору партнера у дівчат. Дівчатам було запропоновано оцінити зображення на картках за їх власним смаком. В процесі обробки результатів ми помітили деякі розбіжності у смаках фемінінних та андрогінних дівчат.

Найпопулярніші фотокартки, в основному, припадали на групи з назвами «привабливі», «сексуальні», «цікаві» та в групу, яка відзначала образ людини, якій можна було б довіряти. Також на перших місцях були картки з груп «Дон-Жуани» та «Бандити». Найменш популярними були картки з груп із назвами «непривабливі», «сумні», «замкнуті». Цікавий той факт, що тільки в групі фемінінних дівчат була визначена група «за довіру», в той момент як в андрогінній жодна дівчина не згадала про такий факт. Також акцентує на собі увагу той факт, що група дівчат з фемінінних симптомокомплексом більш чітко виділяли на групи картки, та їх вибір був обгунтованим та рішучим. Також фемінінні дівчата образ партнера асоціюють з образом батька (35%) в більшій мірі ніж андрогінні дівчата (28%). При проведенні методики вільних класифікацій фотографічних зображень у дівчат було багато труднощів, особливо при розміщенні карток з образами батька, хлопця та ідеального хлопця, це може нам говорити про невизначенність симпатій дівчин, або навмисне відокремлення образу хлопця від образу батька. Це видно в шкалі «батько-ідеальний хлопець», намальований образ найкращого чоловіка в житті (ідеального хлопця) дівчата практично не асоціюють з образом батька.

Висновки:

Ідеалізація матері, переоцінка її ролі у вихованні дитини і, як наслідок, недооцінка ролі батька в емоційному розвитку дитини, є однією з рис сучасної конструкції материнства, в той час як батько переходить на «другий план» у вихованні дитини. Видається за доцільне переглянути традиційні теоретичні уявлення про батька як другорядного учасника виховного процесу та відносно неважливу фігуру для розвитку дівчат.

Дівчата ідентифікують імаго партнера здебільшого з батьком. Частота такої ідентичності досягає 32%.

Близькість батька формує фемінінний тип статевої ідентичності, а його віддаленість - андрогінний.

Психосемантичний батьківський простір формується з 4 образів:

1. Образ «поганого батька» пов'язаний з негативною семантикою. дівчина не асоціює образ батька з образом хлопця. Образ батька віддалений від понять "кохання", "радість", але близький до понять "гнів" та "страх".

За фактором «емоційно-холодний батько» виражається відсутність ідентифікації як з батьком так і з матір'ю. Образ батька віддалений від негативних понять (страх, гнів) і позбавлений позитивних (кохання, радість).

«Відштовхуючий батько». В цьому факторі відсутня ідентифікація дівчини з батьком. близькими до образу батька є негативно забарвлені поняття гнів та страх. З приводу відсутності близьких відносин з батьком у дівчини формується така риса як прихильність, яка надає можливість спілкуватися і бути ближчими до людей, які не мають відношення до батьківської сім'ї.

Образ «асексуального батька» пов'язаний з тим, що батько не займає позицію чоловіка, а точніше дівчина знецінює батька як чоловіка, робить його більш фемінним. Тому дівчина починає інфантилізувати, починає бути схильною до фантазій, мрій, в неї змінюється поведінка на більш ігрову. Всім цим дівчина, нібито тікає від реальності і всю свою поведінку починає переводити в русло гри. Поняття «ігровості» стає фоном при прийнятті рішень, спілкуванні

Література

- Барінова Н. В. Психологічні особливості відношення батька як чинник формування статевої ролі «Я»-концепції у дівчат-підлітків. - Дис. канд. психол. н. (19.00.07). - Харків, 2006.
- Берко Д.В. Влияние стилей родительского воспитания на личностные особенности девушек. - Автореф. Дис. канд. психол. н. (19.00.07). - СтГУ. - Ставрополь, 2000. - 18 с.
- Берн Ш. Гендерная психология. - СПб.: Прайм - Еврознак., 2001. - 320с.
- Воронцова М.Г. Участвуют ли отцы в обеспечении детей? // СоцИс. - 2000. - № 11. - С. 145-148.
- Зоркая Н., Леонова А. Семья и воспитание детей: частные изменения или системный сдвиг? // Отечественные записки - 2004 - № 3. - http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_5.html
- Лоуэн А. Любовь и оргазм. Ростов- на -Дону: изд-во «Феникс», 1998- 448 с.
- Преснякова Л. Трансформация отношений внутри семьи и изменение ценностных ориентиров воспитания // Отечественные записки - №3 - 2004. - http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_4.html
- Фрейд А. Введение в детский психоанализ // Введение в детский психоанализ. Норма и патология детского развития. Я и механизмы защиты: Сборник. Пер с нем. - М: Попурри, 2000. - С. 12-127.
- Хорни К. Женская психология. - СПб: В.-Е. Институт Психоанализа, 1993. - 222 с.
- Хьел Л., Зиглер Д. Теорії особистості. 3-є міжнар. вид. - Спб.: Пітер, 2003, - 608с.: мул. - (Серія «Майстри психології»)
- Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1996. - 327 с.